หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ประวัติความเป็นมา

เศษวัสดุพืชที่เหลือทิ้งทางการเกษตร มีองค์ประกอบอินทรีย์คาร์บอนใหญ่ ๆ 3 อย่างคือ

1) เซลลูโลส เป็นโพลีเมอร์ของน้ำตาลกลูโคส ที่เชื่อมกันด้วยพันธะบีต้า-1, 4-ไกลโคสิดิค (β-1,4-glycosidic) มีประมาณ 30-50% ของน้ำหนักแห้ง

2) เฮมิเซลลูโลส เป็นสารพวกเพนโตแซน (pentosan) ซึ่งมีองค์ประกอบหลักคือไซแลน (xylan) ในเศษวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรจะมีเฮมิเซลลูโลสเป็นองค์ประกอบประมาณ 20-40% ของน้ำหนักแห้ง

3) ลิกนิน เป็นโพลีเมอร์ของโพลีอะโรมาติค (polyaromatic) ที่ซับซ้อน (1,2)

ไซแลนพบทั่วไปในผนังเซลพืชในธรรมชาติ เช่น ไม้เนื้อแข็ง ไม้เนื้ออ่อน ซังข้าวโพด รำข้าว ฟางข้าว เปลือกเมล็ดฝ้ายและธัญพืชต่าง ๆ เป็นต้น (3,4,5) ปริมาณไซแลนจะแตกต่างกันในพืชแต่ละชนิด ไม้เนื้อแข็งจะมีประมาณ 20-30% ของน้ำหนักแห้ง ไม้เนื้ออ่อนจะมีประมาณ 8% ของน้ำหนักแห้ง ในพืชล้มลุกโดยเฉพาะวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรจะมีไซแลนอยู่มากถึง 15-30% (1)

2. ลักษณะโครงสร้างของไซแลน

โครงสร้างหลักของไซแลนเป็นโพลีเมอร์ของน้ำตาลไซโลส ซึ่งเชื่อมกันด้วยพันธะบีต้า-1,4-ไซโลสิดิค (β-1,4-xylosidic) อาจเป็นสายโซ่ตรงที่มีเฉพาะไซโลสหลายโมเลกุล หรือมีสาขาที่เป็นโพลีแซคคาไรด์ชนิดอื่น ๆ ปนอยู่ด้วย เช่น แอล-อราบิโนฟูราโนส (L-arabinofuranose) จะเชื่อมกับส่วนของดี-ไซโลส (D-xylose) ที่ตำแหน่ง 0-3 และดี-กลูคูโรนิค แอซิด (D-glucuronic acid) หรือ 4-O-เมทิล-กลูคูโรนิค แอซิด

ซึ่งจะเชื่อมกับไซโลสที่ตำแหน่ง 0-2 ไซแลนของพืชต่างชนิดกันมีโครงสร้างหลักเหมือนกัน จะแตกต่างกันก็เฉพาะชนิด จำนวน และตำแหน่งของหน่วยข้างเคียง (side chain unit) (6) เช่น ไซแลนของไม้เนื้อแข็งและเปลือกเมล็ดฝ้ายจะประกอบด้วยไซโลสอย่างเดียวเท่านั้น (7) สูตรทางเคมีของไซโลสคือ $C_5H_{10}O_5$ สำหรับไซแลนมีสูตรโครงสร้างดังนี้ (6)

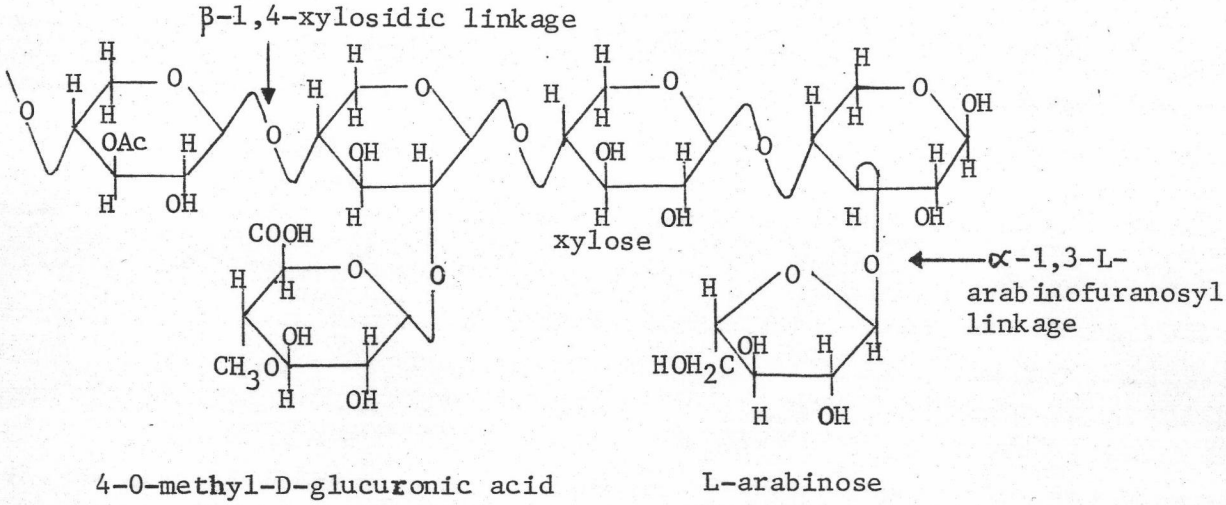

หมายเหตุ : Ac คือหมู่อะซีทิล (Acetyl group)

3. ประโยชน์ของไซแลน

การที่จะนำเอาไซแลนไปใช้ประโยชน์นั้น ทำได้โดยการย่อยสลายไซแลนให้เป็นน้ำตาลไซโลสก่อนแล้วจึงเอาน้ำตาลไซโลสที่ได้ไปใช้ผลิตเป็นสารที่มีประโยชน์อื่น ๆ ต่อไป (3,4,6) ได้แก่

1) โปรตีนเซลเดี่ยว (Single cell protein)
2) เอทธานอล บิวทานอล
3) สารที่ให้พลังงานทางเคมี (Chemical fuels)
4) กรดอะซิติก
5) เป็นตัวชักนำการผลิตเอนไซม์กลูโคสไอโซเมอเรส

4. การย่อยสลายไซแลน

การย่อยสลายไซแลนเป็นโมโนแซคคาไรด์นั้น ทำได้โดย การย่อยสลายด้วยกรด (Acid hydrolysis) การย่อยสลายด้วยเอนไซม์จากจุลินทรีย์ (Enzyme hydrolysis) หรือการใช้ร่วมกันทั้ง 2 วิธี (8)

4.1 การย่อยสลายไซแลนด้วยกรด

การย่อยสลายไซแลนด้วยกรด ต้องใช้อุณหภูมิสูง คือประมาณ 190-240 องศาเซลเซียส กรดที่นิยมใช้ในการย่อยสลายคือ กรดซัลฟูริค (H_2SO_4) ปฏิกิริยาการย่อยสลายจะเกิดได้เร็วแต่เป็นปฏิกิริยาที่รุนแรง แม้จะใช้เวลาสั้น และจะมีผลิตภัณฑ์ข้างเคียง (by product) ที่เป็นสารประกอบที่เป็นพิษต่อการเลี้ยงเชื้อเกิดขึ้น เช่น เฟอฟูรัล (furfural) (4,9)

4.2 การย่อยสลายไซแลนด้วยเอนไซม์จากจุลินทรีย์

การย่อยสลายไซแลนด้วยเอนไซม์จากจุลินทรีย์ เป็นปฏิกิริยาที่จำเพาะไม่มีสารพิษเกิดขึ้น และได้น้ำตาลไซโลสปริมาณสูงกว่าการย่อยสลายด้วยกรด เอนไซม์ที่เกี่ยวข้องในการย่อยสลายคือ ไซแลนเนส เอนไซม์นี้แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด ตามลักษณะการย่อยสลายไซแลนคือ

4.2.1 เอนโด-ไซแลนเนส (endo-xylanase) หรือ 1,4-บีต้า-ดี-ไซแลน-ไซลาโนไฮโดรเลส (1,4-β-D-xylan xylanohydrolase, EC. 3.2.1.8) จะย่อยสลายพันธะ 1,4-บีต้า-ดี-ไซโลไพราโนสของไซแลนตามลำดับแบบสุ่ม เรียกกระบวนการนี้ว่า endo-mechanism ได้ไซโลสและไซโลโอลิโกแซคคาไรด์เป็นผลลัพท์สุดท้ายของการย่อยสลาย

4.2.2 บีต้า-ไซโลสิเดส (β-xylosidase) หรือ 1,4-บีต้า-ดี-ไซแลน-ไซโลไฮโดรเลส (1,4-β-D-xylan xylohydrolase, EC.3.2.1.37) ซึ่งย่อยสลายพันธะ 1,4-บีต้า-ดี-ไซโลไพราโนส ตามลำดับทีละ 1 หน่วยจากปลายสาย เรียกกระบวนการ exo-mechanism ได้ไซโลสเป็นผลลัพท์สุดท้ายของการย่อยสลายจากปฏิกิริยา เรียกว่า เอกโซ-ไซแลนเนส (exo-xylanase) (10,11)

นอกจากนี้ เอนโด-ไซแลนเนสยังแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ตามความสามารถในการย่อยสลายพันธะ แอล-อราบิโนฟูราโนซิล (L-arabinofuranosyl) ซึ่งเป็นพันธะสาขาของอราบิโนไซแลน (arabinoxylan) และอราบิโนกลูคูโรโนไซแลน (arabinoglucuronoxylan) คือ

4.2.1.1 พวกที่สามารถย่อยสลายพันธะที่เป็นสาขาแล้วได้แอล-อราบิโนส (L-arabinose) เรียกว่า ไซแลนเนสที่ปลดปล่อยอราบิโนส (arabinose-liberating-xylanase) เช่น เอนโด-ไซแลนเนสของ Bacillus subtilis

4.2.1.2 พวกที่ย่อยสลายอราบิโนไซแลน แล้วไม่ได้แอล-อราบิโนส เรียกว่า ไซแลนเนสที่ไม่ปลดปล่อยอราบิโนส (non-arabinose-liberating-xylanase) เช่น เอนโด-ไซแลนเนสของ Streptomyces xylophagus (10)

การย่อยสลายไซแลนโดยเอนไซม์ไซแลนเนสจากจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ มีลักษณะการย่อยดังนี้

Kusakabe และคณะ (7) รายงานว่า ขั้นตอนการย่อยสลายไซแลนโดยเอนไซม์ไซแลนเนสจากสเตรพโตมัยซีสเป็นแบบเอนโด-ไซแลนเนส มีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงดังนี้ ไซแลนถูกย่อยสลายให้ไซโลไทรโอส (xylotriose) ไซโลเททราเอส (xylotetraose) ไซโลไบโอส (xylobiose) ไซโลเพนทาโอส (xylopentaose) และไซโลเฮกโซส (xylohexose) ในปริมาณที่น้อยลงตามลำดับ จากนั้นทั้งหมดจะถูกย่อยต่อเป็นไซโลไบโอส ไซโลไทรโอสและไซโลสซึ่งไซโลไทรโอสที่เหลือจะถูกย่อยต่ออีกจนกระทั่งได้ไซโลไบโอสในปริมาณเท่ากับไซโลส และขั้นตอนสุดท้ายจะได้ไซโลสในปริมาณมากกว่าไซโลไบโอส

Stuttgen และ Sahm (12) พบว่า ในระยะแรกของการย่อยสลายไซแลนจากเปลือกข้าวโอ๊ตด้วยไซแลนเนสจากเชื้อรา Trichosporon cutaneum จะได้ไซโลไบโอส ไซโลไทรโอส ไซโลเททราโอสและไซโลไอลิโกแซคคาไรด์ที่มีน้ำหนักโมเลกุลสูงกว่านี้ แต่เมื่อใช้เวลาบ่มนานขึ้นถึง 4 ชั่วโมง ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ของการย่อยสลายจะเป็น

ไซโลส ไซโลไบโอส และไซโลไทรโอส แสดงว่าเอนไซม์ของเชื้อนี้เป็นเอนไซม์ที่ย่อยภายในสายสับสเตรท (endo-spliting enzyme) และไม่พบอราบิโนสที่เกิดจากการย่อยสลายเอนไซม์ของเชื้อนี้จึงจัดเป็นพวกเอนไซม์ไซแลนเนสที่ย่อยภายในสายสับสเตรท แต่ไม่ปลดปล่อยอราบิโนสออกมา (non-arabinose-liberating-xylanase) เพราะไม่สามารถสลายพันธะ แอลฟา-1,3-แอล-อราบิโนฟูราโนซิล (α-1,3-L-arabinofuranosyl) ที่ตำแหน่งสาขาของอราบิโนไซแลน

Nakajima และคณะ (13) รายงานว่า การย่อยสลายอราบิโนไซแลนของเอนไซม์ไซแลนเนสจาก Streptomyces sp. KT-23 ในระยะแรกจะได้ไซโลไบโอส ไซโลไทรโอสและไซโลเททราโอส โดยไม่มีการสะสมของสารที่มีน้ำหนักโมเลกุลมากกว่านี้ หลังจากบ่มต่อ 24 ชั่วโมง จะพบไซโลไบโอสและไซโลสเป็นผลิตภัณฑ์สุดท้าย แสดงว่าไซแลนเนสของเชื้อนี้มีแบบของปฏิกิริยาเป็นแบบการย่อยสลายภายใน (endo-type) และเนื่องจากไม่มีอราบิโนสที่เกิดจากการย่อยสลายไซแลน แสดงว่าเอนไซม์ของเชื้อนี้จัดอยู่ในกลุ่มไซแลนเนสที่ไม่ปลดปล่อยอราบิโนส ตามการจำแนกของ Dekker และ Richards (10)

จากรายงานหลายฉบับ (4,6,7,14) กล่าวว่า จุลินทรีย์ที่ผลิตไซแลนเนสได้สามารถผลิตเอนไซม์ บีต้า-ไซโลสิเดสได้ แต่สภาวะที่เหมาะสมในการผลิตเอนไซม์ทั้งสองชนิดจะแตกต่างกันและเอนไซม์ไซแลนเนสของจุลินทรีย์ส่วนใหญ่เป็นเอนไซม์ที่ปล่อยออกมานอกเซล (extra-cellular enzyme) ในขณะที่ บีต้า-ไซโลสิเดสเป็นเอนไซม์ที่อยู่ภายในเซล (intra-cellular enzyme) มักพบในไซโตซอลของเซลในรูปสารละลายในจุลินทรีย์พวกนี้ ไซโลโอลิโกแซคคาไรด์จะต้องผ่านเข้าเซลก่อนเกิดการย่อยสลาย

5. <u>แหล่งของเอนไซม์ไซแลนเนส</u>

เอนไซม์ไซแลนเนสนี้ พบในสิ่งมีชีวิตหลายชนิด (10) ได้แก่

1) รา
2) แบคทีเรีย
3) แอคติโนมัยซีทีส
4) โปรโตซัว
5) แมลง

6) หอยทาก

7) ครัสเตเชียน

8) พืช เช่น สาหร่ายทะเล เมล็ดของพืชกำลังงอก

สำหรับชนิดของจุลินทรีย์ที่สามารถผลิตไซแลนเนสได้ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

6. การสร้างและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเอนไซม์ไซแลนเนสของจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่าจุลินทรีย์ส่วนใหญ่ผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสออกมานอกเซล (13) แต่ก็มีจุลินทรีย์บางชนิดที่ผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสแล้วไม่ปล่อยออกมานอกเซล อาทิเช่น แบคทีเรียในลำไส้ โปรโตซัว Sporocytophaga myxococcoides และ Aspergillus niger เป็นต้น (10) การผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสของจุลินทรีย์ส่วนใหญ่จะเริ่มผลิตในระยะหลังของการเจริญ (late growth phase) ตัวอย่างเช่น Streptomyces sp. no.3137 (34) Aspergillus niger (15) แต่ก็มีจุลินทรีย์บางชนิดที่ผลิตเอนไซม์ไปพร้อมกับการเจริญ เช่น Trichosporon cutaneum (12) Streptomyces sp. KT-23 (13) และ Cellulomonas uda (11)

6.1 การชักนำให้เกิดการสร้างเอนไซม์ไซแลนเนสโดยสารชักนำที่เป็นแหล่งคาร์บอน

มีรายงานหลายฉบับ กล่าวว่า ไซแลนเนสจะถูกชักนำให้เกิดการสร้างโดยสารที่เป็นแหล่งคาร์บอน ดังเช่น

Stuttgen และ Sahm (12) รายงานว่า ไซแลนเนสของราจะพบเฉพาะเมื่อเชื้อเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีไซแลนหรืออนุพันธ์ของไซแลนเท่านั้น Trichosporon cutaneum จะผลิตเอนไซม์นี้เมื่อเจริญในที่มีไซแลนหรือไซโลสเป็นแหล่งคาร์บอน แต่จะไม่พบการผลิตเอนไซม์นี้เมื่อเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีกลูโคส หรือเซลโลไบโอส เอนไซม์ไซแลนเนสของเชื้อนี้ถูกชักนำให้เกิดการสร้างโดยไซแลนและอนุพันธ์ที่เกิดจากการย่อยสลายของไซแลน

นอกจากนั้นยังมีรายงานว่า Stereum sanguinolentum และ Chrysosporium lignorum สร้างไซแลนเนสได้ในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีเซลลูโลสแต่ไม่มีไซแลน แต่แอคติวิตีของไซแลนเนสที่สร้างขึ้นนี้ อาจเนื่องจากปฏิกิริยาของเอนไซม์เซลลูเลส

ตารางที่ 1 แสดงชนิดของจุลินทรีย์ที่สามารถผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสได้

สายพันธุ์ของจุลินทรีย์	เอกสารอ้างอิง
Aspergillus niger	(15)
Aspergillus awamori	(4)
Aspergillus foetidus	(4)
Aspergillus nidulans	(4)
Aspergillus fhoenicis	(4)
Aspergillus fumigatus	(1)
Aureobasidium pullulans	(16)
Bacillus pumilus	(8)
Bacillus subtilis	(17)
Bacillus sp. No.C-125	(18)
Botrytis cinerea	(4)
Clostridium thermocellum	(2)
Clostridium acetobutyricum	(19)
Chainia (NCL 82-5-1)	(9)
Chaetomium trilaterale	(4)
Cellulomonas uda	(11)
Cryptococcus flavus	(20)
Fusarium avenaceum	(4)
Fusarium culmarum	(4)
Fusarium oxysporum	(4)
Fusarium roseum	(21)
Gliocladium virens	(22)
Humicola lanuginosa	(23)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สายพันธุ์ของจุลินทรีย์	เอกสารอ้างอิง
Myrothecium roridum	(4)
Neurospora crassa	(24)
Paecilomyces sp.	(4)
Penicillium funiculosum	(25)
Sporotrichum thermophile	(26)
Schizophyllum commune	(27)
Saccharomonospora viridis	(28)
Streptomyces xylophagus	(29)
Streptomyces exfoliatus MC_1	(30)
Streptomyces lividans	(31)
Streptomyces fradiae SCF-5	(32)
Streptomyces flavogriseus	(33)
Streptomyces albogriseolus	(34)
Streptomyces vridochromogenes	(34)
Streptomyces olivochromogenes	(34)
Streptomyces mitakaensis	(34)
Streptomyces sp. No.3137	(34)
Streptomyces sp. KT-23	(13)
Thermomonospora sp.	(28)
Trichoderma reesei	(35)
Trichosporon cutaneum	(12)
Termitomyces clypeatus	(36)

ที่มีต่อสับสเตรทหลายชนิด เป็นแอคติวิตี้ที่คล้ายคลึงกับไซแลนเนส (pseudo-xylanase activity) และ พบว่า เซลลูเลสนี้สามารถย่อยสลายไซแลนได้ เมื่อมีความบริสุทธิ์สูง ๆ เช่น เซลลูเลส F-2 จากเชื้อ Trichoderma viride และยังพบว่า เส้นใยของ Stereum sanguinolentum ประกอบด้วยไซแลน ดังนั้นการสร้างเอนไซม์ไซแลนเนสของเชื้อนี้ในที่มีเซลลูโลสอาจเกิดจากการชักนำเนื่องจากตัวเชื้อเอง (self-induced) โดยที่ไซแลนเนสถูกชักนำให้สร้างขึ้นโดยการสลายตัวของสารที่เป็นองค์ประกอบของผนังเซลเก่าของเชื้อ ซึ่งนำไปใช้เป็นแหล่งพลังงาน การค้นพบนี้ แสดงให้เห็นว่า เอนไซม์ไซแลนเนสอาจเป็นเอนไซม์ที่สร้างขึ้นเนื่องจากการถูกชักนำ (inducible enzyme) (10)

Nakajima และคณะ (13) พบว่า Streptomyces sp. KT-23 จะสร้างไซแลนเนสได้มากที่สุด เมื่อเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีอราบิโนไซแลนจากฟางข้าวเป็นแหล่งคาร์บอน

Nakanishi และคณะ (37) รายงานว่า การสร้างเอนไซม์ไซแลนเนสของ Streptomyces สายพันธุ์ 3137 จะถูกชักนำโดยไซแลนและวัตถุดิบอื่นที่เกี่ยวข้องกับไซแลนเชื้อนี้จะไม่สร้างไซแลนเนสเมื่อเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอน แต่ถ้าเติมไซแลนลงไปในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีกลูโคส จะสามารถกระตุ้นการผลิตไซแลนเนสได้ ขึ้นกับความเข้มข้นของไซแลนในอาหารเลี้ยงเชื้อ และในกรณีของเส้นใยที่ถูกชักนำการสร้างไซแลนเนส โดยการเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีไซแลน เมื่อนำเส้นใยมาเจริญในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีกลูโคสหรือไซโลสจะสามารถเพิ่มผลผลิตของไซแลนเนสได้ในกรณีที่ไม่มีไซแลน และการเติมน้ำตาลกลูโคสและไซโลสร่วมกับไซแลน จะใช้ไซแลนเพียง 50% เท่านั้น ในการให้ผลผลิตของเอนไซม์ในปริมาณเท่าเดิม ตัวชักนำที่ดีที่สุดในการผลิตไซแลนเนสของ Streptomyces สายพันธุ์ 3137 นี้คือ ไซแลน ไซโลไบโอส บิวทีริล เอสเทอร์ (butyryl ester) และเมทิล-บีต้า-ดี-ไซโลไซด์ (methyl-β-D-xyloside)

Linko และคณะ (4) รายงานว่า จุลินทรีย์บางชนิด เช่น Streptomyces Chaetomium ต้องการไซแลนเป็นแหล่งคาร์บอนและชักนำการผลิตไซแลนเนส ขณะที่จุลินทรีย์ชนิดอื่น ๆ อาจไม่จำเป็น และไซแลนอาจไม่ใช่แหล่งคาร์บอนที่ดีที่สุด เช่น บางสายพันธุ์ของ

Trichoderma reesei สร้างไซแลนเนสได้มากในที่มีเซลลูโลส กลูโคสและแลคโตส แต่ Aspergillus awamori ไม่สามารถใช้สารเหล่านี้เป็นแหล่งคาร์บอนในการผลิตไซแลนเนสได้

Kawaminami และ Iizuka (29) รายงานว่า การผลิตไซแลนเนสของ Streptomyces xylophagus จะผลิตได้เฉพาะเมื่อมีไซแลนเป็นแหล่งคาร์บอนเท่านั้น ไม่สามารถใช้ อราบิโนส ไรโบส ไซโลส ฟรักโทส กาแลคโตส กลูโคส เซลโลไบโอส แลคโตส มอลโตส ซูโครส และเดกซ์แทรน เป็นแหล่งคาร์บอนในการผลิตเอนไซม์นี้

นอกจากนี้ ยังมีรายงานว่าจุลินทรีย์บางชนิดสามารถใช้สารที่จุลินทรีย์ไม่สามารถเมตาบอไลซ์ได้เป็นสารชักนำการสร้างเอนไซม์ไซแลนเนสได้ เช่น Streptomyces สายพันธุ์ 3137 (38) สามารถใช้สารพวก บีต้า-ไซโลไซด์ เช่น เมทิล- ไอโซโปรปิล- บิวทิล- และเอทธิลีนไซยาโนไฮดริน-บีต้า-ดี-ไซโลไซด์ (ethylene-cyanohydrin-β-D-xylosides) เป็นสารชักนำการสร้างไซแลนเนสได้ดีพอ ๆ กับไซแลน และสารที่เป็นอนุพันธ์ของไซแลน อัตราการสร้างไซแลนเนสขึ้นกับความเข้มข้นของบีต้า-ไซโลไซด์ที่เติมลงไปในอาหารเลี้ยงเชื้อ แต่พบว่าสารพวก แอลฟา-ไซโลไซด์ บางชนิด เช่น เมทิล- เอทธิล- และไอโซโปรปิล-แอลฟา-ดี-ไซโลไซด์ จะกดดันการสร้างไซแลนเนส และ Yasui และคณะ (39) ได้ทดลองใช้สารที่เป็นอนุพันธ์ของไซเลส ไซโลไบโอสและไซแลนในการชักนำการสร้างไซแลนเนสของ Cryptococcus flavus พบว่า บีต้า-เมทิล-ไซโลไซด์ เป็นตัวชักนำที่ดีที่สุด จากการเติม บีต้า-เมทิล-ไซโลไซด์ ในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอน จะเพิ่มแอคติวิตีของไซแลนเนสได้ประมาณ 15-20 เท่า จากที่ได้ในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีไซแลนหรือไซโลสเป็นตัวชักนำ

มีรายงานหลายฉบับ พบว่าสามารถนำวัตถุดิบต่าง ๆ ในธรรมชาติมาใช้เป็นแหล่งคาร์บอนในการผลิตไซแลนเนสได้ดังนี้

Gokhale และคณะ (40) รายงานว่า Aspergillus niger NCIM 1207 สามารถผลิตเอนไซม์ที่ย่อยสลายเฮมิเซลลูโลส คือ ไซแลนเนสและบีต้า-ไซโลสิเดส ได้ดีในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีรำข้าวสาลี 4% เป็นแหล่งคาร์บอน เมื่อเปรียบเทียบกับอาหาร

เลี้ยงเชื้อที่มีไซแลนความเข้มข้น 3% เป็นแหล่งคาร์บอน รำข้าวจะให้ผลผลิตของเอนไซม์มากกว่า นอกจากนี้รำข้าวยังใช้ได้ดีกับการผลิตไซแลนเนสของ Bacillus หลายสายพันธุ์ (41) และ Streptomyces fradiae SCF-5 ซึ่งมีรายงานว่าสามารถใช้สับสเตรทจากธรรมชาติ เช่น ฟางข้าวและรำข้าวเป็นแหล่งคาร์บอนในการผลิตไซแลนเนสได้ และพบว่ารำข้าวที่ถูกย่อยสลายแล้วบางส่วนจะใช้ได้ดีกว่าสับสเตรทที่ยังไม่ผ่านการย่อยสลาย (32) นอกจากรำข้าวแล้วยังมีสับสเตรทในธรรมชาติบางชนิดที่สามารถนำมาใช้เป็นแหล่งคาร์บอนได้เช่นกัน เช่น ชานอ้อย ซึ่งมีรายงานว่า Trichoderma reesei สามารถผลิตไซแลนเนสได้เมื่อใช้ชานอ้อยเป็นแหล่งคาร์บอน (35)

6.2 สารที่เป็นแหล่งไนโตรเจนในการผลิตไซแลนเนส

สารแหล่งไนโตรเจนที่นิยมใช้ในอาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีไซแลนเป็นแหล่งคาร์บอนโดยมากเป็นสารอินทรีย์คือ สารสกัดจากยีสต์ เนื่องจากสารอินทรีย์มีปัจจัยสำหรับการเจริญ (growth factor) และยังเป็นแหล่งวิตามินซึ่งจุลินทรีย์ต้องการสารเหล่านี้ในการเจริญ นอกจากนี้ยังมีสารอินทรีย์ชนิดอื่นที่นิยมใช้รวมกับสารสกัดจากยีสต์ เช่น เปปโตน (37) คอร์นสตีพลิเคอร์ (Corn steep liquor) (37) โพลีเปปโตน (22) สารสกัดจากมอลท์ (30) และโปรติโอส เปปโตน (31) เป็นต้น แต่ก็มีจุลินทรีย์บางชนิดที่สามารถใช้สารอนินทรีย์ เช่น โซเดียมไนเตรท โซเดียมกลูตาเมท แอมโมเนียมซัลเฟตและยูเรีย (8,28,29,37,42) เป็นแหล่งไนโตรเจนในการผลิตเอนไซม์นี้ได้

6.3 ผลของเกลือแร่ต่อการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนส

Kawaminami และ Iizuka (29) พบว่า เกลือแร่บางชนิดมีผลต่อการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสโดย Streptomyces xylophagus ดังนี้ Mg^{2+} มีผลต่อการเพิ่มผลผลิตของไซแลนเนสเล็กน้อย แต่ Ca^{2+} มีผลในการยับยั้งการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนส ในขณะที่มีเกลือแร่บางชนิดไม่มีผลต่อการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนส เช่น Ba^{2+}, Mn^{2+}และ Fe^{2+}

6.4 สภาวะในการเลี้ยงเชื้อ

6.4.1 ความเป็นกรดด่างเริ่มต้นของอาหารเลี้ยงเชื้อ

สำหรับจุลินทรีย์แต่ละชนิดจะเจริญได้ดีที่ความเป็นกรดด่างเริ่มต้นของอาหารเลี้ยงเชื้อแตกต่างกันไป โดยที่จุลินทรีย์จำพวกราจะเจริญได้ดีในอาหารเลี้ยงเชื้อที่มีความเป็นกรดด่างเริ่มต้นต่ำ แบคทีเรียจะเจริญได้ดีในสภาวะที่ความเป็นกรดด่างเริ่มต้นค่อนข้างสูง และสเตรพโตมัยซีสจะเจริญได้ดีในสภาวะที่ความเป็นกรดด่างเริ่มต้นเป็นกลาง

6.4.2 อุณหภูมิ

อุณหภูมิที่นิยมใช้ในการเลี้ยงจุลินทรีย์เพื่อผลิตไซแลนเนสส่วนมากใช้อุณหภูมิในช่วงอุณหภูมิห้อง คือ 25-30 องศาเซลเซียส แต่ก็มีจุลินทรีย์บางชนิดที่เจริญได้ดีในที่มีอุณหภูมิสูง เช่น ราบางชนิดซึ่งสามารถผลิตไซแลนเนสที่ทนต่ออุณหภูมิสูงได้ (43)

6.4.3 ระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสในจุลินทรีย์แต่ละชนิดจะแตกต่างไป โดยพบว่าแบคทีเรียจะให้การสร้างเอนไซม์สูงสุด ภายใน 2-3 วัน ขณะที่ราส่วนใหญ่จะให้เอนไซม์สูงสุดเมื่อผ่านการเพาะเลี้ยงไปแล้ว 4-10 วัน

สำหรับสภาวะต่าง ๆ ในการเลี้ยงจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ เพื่อผลิตไซแลนเนส ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สภาวะที่เหมาะสมในการเลี้ยงจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ เพื่อผลิตไซแลนเนส

ชนิดของจุลินทรีย์	ความเป็นกรดด่างเริ่มต้นของอาหารเลี้ยงเชื้อ	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ระยะเวลาที่บ่ม (วัน)	เอกสารอ้างอิง
Aspergillus niger	5.5	30	3	(15)
Bacillus pumilus	6.5	30	2	(8)
Bacillus sp. No.C-125	10.3	37	3	(18)

ชนิดของจุลินทรีย์	ความเป็นกรดด่างเริ่ม-ต้นของอาหารเลี้ยงเชื้อ	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ระยะเวลาที่บ่ม (วัน)	เอกสารอ้างอิง
Fusarium roseum	6.0	30	4	(21)
Humicola lanuginosa	-	45	4-5	(23)
Neurospora crassa	5.0	28	4	(24)
Phanerachaete chrysosporium A387	-	-	7	(43)
Streptomyces fradiae SCF-5	7.0	อุณหภูมิห้อง	2-3	(32)
Streptomyces exfoliatus MC_1	7.0	25-30	3-4	(3,30)
Streptomyces sp. KT-23	7.0	30	2	(13)
Thermoascus aurantiacus C412	-	-	10	(43)
Thermoascus aurantiacus C436	-	-	7	(43)

หมายเหตุ - หมายถึง ไม่มีรายงานไว้

7. สมบัติของเอนไซม์ไซแลนเนส

7.1 ความจำเพาะต่อสับสเตรท ค่า Km

Nakanishi และคณะ (20) รายงานว่า เอนไซม์ไซแลนเนสของ Cryptococcus flavus จะมีความจำเพาะต่อการย่อยสลายไซแลน ไซโลไทรโอส ไซโลเททราโอส และไซโลเพนทาโอส แต่จะไม่สามารถย่อยสลายคาร์บอกซีเมทิลเซลลูโลส เซลลูโลส อราบิแนนและน้ำตาลไดแซ็คคาไรด์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังไม่สามารถย่อย บีต้า-ฟีนิล-ไซโลไซด์และบีต้า-เมทิล-ไซโลไซด์ ซึ่งมีพันธะไซโลสิดิคเช่นกัน

Kawaminami และ Iizuka (29) พบว่า ไซแลนเนสของ Streptomyces xylophagus จะมีความจำเพาะต่อไซแลนเท่านั้น ไม่สามารถย่อยน้ำตาลโมโนแซคคาไรด์ และไดแซคคาไรด์ได้ และ Stuttgen และ Sahm (12) รายงานว่าไซแลนเนสของ Trichosporon cutaneum จะมีความจำเพาะต่อไซแลนเช่นกันแต่ไม่สามารถย่อยไซโลไบโอส

Dekker และ Richards (10) รายงานว่า ค่า Km ของไซแลนเนสของจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ อยู่ในช่วง 0.27-14.0 มก. ของเฮมิเซลลูโลสต่อ มล. และ Nakajima และคณะ (13) พบว่าค่า Km ของไซแลนเนสจาก Streptomyces sp. KT-23 มีค่าเท่ากับ 0.2 มก. ของไซแลนต่อ มล.

7.2 อุณหภูมิ

อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการทำงานของไซแลนเนสคือ ประมาณ 50 องศาเซลเซียส ค่อนข้างทนต่ออุณหภูมิสูง และหมดประสิทธิภาพในการทำงานที่อุณหภูมิมากกว่า 65 องศาเซลเซียส แต่ก็มีราบางชนิดที่สร้างไซแลนเนสที่เสถียรต่ออุณหภูมิสูง เช่น Ceratocystis paradoxa มีอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการทำงานคือ 80 องศาเซลเซียส และจะหมดประสิทธิภาพอย่างสมบูรณ์ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส หลังจากบ่มเป็นเวลา 1 ชั่วโมงที่ความเป็นกรดด่าง 5.5 แม้เมื่อมี EDTA (ethylene diamine tetraacetic acid) เอนไซม์นี้ก็ยังคงมีความเสถียรต่ออุณหภูมิ

7.3 ความเป็นกรดด่าง

ไซแลนเนสจากราโดยทั่วไปจะมีความเป็นกรดด่างที่เหมาะสมต่อการทำงานที่ 3.5-5.5 และเสถียรในช่วงความเป็นกรดด่างค่อนข้างกว้างคือ 3-10 แต่ไซแลนเนสจากแบคทีเรีย เช่น Bacillus subtilis และ Streptomyces xylophagus จะมีความเป็นกรดด่างที่เหมาะสมต่อการทำงานของเอนไซม์ในช่วงที่สูงกว่าไซแลนเนสที่ได้จากราคือประมาณ 5-7 (10)

สมบัติของเอนไซม์ไซแลนเนสจากจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สมบัติของไซแลนเนสจากจุลินทรีย์ต่าง ๆ

แหล่งของเอนไซม์	ความเป็นกรดด่างที่เหมาะสม	ความเสถียรต่อความเป็นกรดด่าง	อุณหภูมิที่เหมาะสม	อุณหภูมิที่สูญเสียแอคติวิตี้อย่างสมบูรณ์	Km	เอกสารอ้างอิง
Aspergillus fumigatus	5.0-6.0	-	65	-	-	(1)
Aspergillus niger	6.0	3.5-9.0	45	-	-	(15)
Bacillus subtilis	6.0-6.2	5.0-7.0	37-45	70	-	(17)
Bacillus pumilus	6.5	-	45-50	60	-	(8)
Ceratocystis paradoxa	5.1	5.0-10.0	80	100	0.27	(10)
Cellulomonas uda	5.8	-	58	-	-	(11)
Cryptococcus flavus	4.5	3.5-8.0	55	-	3.1	(39)
Humicola lanuginosa	6.0	5.0-8.0	65	80	7.3	(23)
Streptomyces xylophagus	6.2	5.3-7.3	55-60	70	-	(29)
Streptomyces lividans	6.0-7.0	-	60	70	-	(31)
Streptomyces sp. KT-23	5.5	4.0-10.0	55	-	0.2	(13)
Streptomyces sp. E-86	5.5-6.2	4.5-10.5	55-60	70	-	(7)
Streptomyces sp. No.3137	5.0-6.0	4.0-8.0	50-55	-	-	(34)
Trichosporon cutaneum	5.0	4.5-9.0	50	-	-	(12)
Termitomyces clypeatus	3.5	-	55	70	4	(36)
Trichoderma viride	5.5-6.0	3.0-7.0	-	90	2.5	(42,44)
Trichoderma reesei	5.0	2.0-10.0	55-60	65	9.85	(35)

หมายเหตุ - หมายถึงไม่มีรายงานไว้

013042

7.4 สารยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ไซแลนเนส

จากรายงาน (10) กล่าวว่า ไซแลนเนสถูกยับยั้งโดย ซัลฟีดริล รีเอเจนท์ (Sulfhydryl reagent) เช่น พารา-คลอโรเมอคิวรีเบนโซเอต (p-chloro-mercuri-benzoate) ไอโอดีน กรดไอโอโดอะซีติค โลหะหนัก กลีเซอรอล 1,2-อีเธนไดอัล และน้ำตาลต่าง ๆ เช่น แอล-อราบิโนส ดี-ไซโลส ไซโลไทรโอส ไซโลเพนทาโอส เป็นต้น พบว่า กลีเซอรอล และ 1,2-อีเธนไดอัลที่ความเข้มข้นมากกว่า 60% (ปริมาตรต่อปริมาตร) จะยับยั้งปฏิกิริยาของไซแลนเนสจาก Aspergillus niger แบบรุนแรง และการยับยั้งปฏิกิริยาของไซแลนเนสโดย 1,2-อีเธนไดอัล เกิดย้อนกลับได้ ไอออนของปรอท เป็นสารยับยั้งที่รุนแรงที่สุด ผลของไอออนของปรอทต่อเอนไซม์ไซแลนเนส เนื่องจากหมู่ไทโอล (thiol) โดยที่ไอออนของปรอทจะทำปฏิกิริยากับพันธะเปปไทด์ และอาจมีความสามารถจับกับหมู่คาร์บอกซิลและหมู่อะมิโนได้ ไอออนของโลหะอื่นเป็นสารยับยั้งเพียงบางส่วน (partially inhibitor) ของปฏิกิริยาของไซแลนเนส สารยับยั้งและไซแลนเนสของจุลินทรีย์ที่ถูกยับยั้งดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สารยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ไซแลนเนสจากจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ

สารยับยั้ง	แหล่งของเอนไซม์ไซแลนเนส	เอกสารอ้างอิง
- Sulfhydryl reagent : p-chloromercuribenzoate iodine iodoacetic acid	Bacillus subtilis	(10)
- glycerol, 1,2-ethanediol	Aspergillus niger	(10)
- p-chloromercuribenzoate oxidized glutathione	Neurospora crassa	(24)

ตารางที่ 4 (ต่อ)

สารยับยั้ง	แหล่งของเอนไซม์ไซแลนเนส	เอกสารอ้างอิง
- monoiodoacetate	Streptomyces sp. KT-23	(13)
Sodium dodecyl sulfate		
10% methanol		
10% ethanol		
- N-Bromosuccinimide	Cryptococcus flavus	(20)
Sodium dodecyl sulfate		
- โลหะหนัก		
Hg^{2+},Ag^{+},Cu^{2+},Fe^{2+},Fe^{3+}	Bacillus subtilis	(10)
Mn^{2+},Zn^{2+},Mg^{2+}	Agaricus bisporus	(10)
Hg^{2+},Mn^{2+}	Streptomyces sp. KT-23	(13)
Cd^{2+},Sn^{2+},Pb^{2+},Cu^{2+}	Streptomyces sp. E-86	(7)
Hg^{2+},Cu^{2+},Co^{2+},Fe^{3+}	Humicola lanuginosa	(23)
Hg^{2+},Fe^{2+},Ag^{+},Cu^{2+},Zn^{2+}	Termitomyces clypeatus	(35)
Hg^{2+}	Trichoderma viride	(44)
- น้ำตาล		
L-arabinose, D-xylose	Ceratocystis paradoxa	(10)
Xylotriose		
Xylopentaose	Trichoderma viride	(44)
Xylose	Cellulomonas uda	(11)

ในประเทศไทยนั้นมีวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรหลายชนิดที่มีไซแลนเป็นองค์ประกอบ เช่น ฟางข้าว รำข้าว เปลือกข้าวโพด และซังข้าวโพดเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นองค์ประกอบของอาหารเลี้ยงเชื้อได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ประเทศไทยยังเป็นแหล่งของจุลินทรีย์ในดินมากมายหลายชนิด ดังนั้น จึงน่าที่จะมีการศึกษาการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสจากจุลินทรีย์ที่สามารถย่อยสลายไซแลนในวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรเหล่านี้ ซึ่งอาจนำจุลินทรีย์นี้มาใช้โดยตรงในการผลิตน้ำตาลไซโลสหรือโดยทางอ้อมในการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์อื่นที่ปราศจากไซแลนเนส แต่ต้องการไซโลสเพื่อการเจริญหรือสร้างผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ

การวิจัยนี้จะกล่าวถึง การศึกษาการผลิตเอนไซม์ไซแลนเนสจากสเตรพโตมัยซีส สายพันธุ์ 42-9 ซึ่งแยกได้จากตัวอย่างดินในประเทศไทย โดยศึกษาถึงส่วนประกอบของอาหารเลี้ยงเชื้อ สภาวะต่าง ๆ ในการเลี้ยงเชื้อ สมบัติของเอนไซม์ไซแลนเนส และการศึกษาลักษณะและการจำแนกชนิดของสเตรพโตมัยซีส สายพันธุ์ 42-9 นี้